

PROBLEMY I WYZWANIA WYCHOWAWCZE XXI WIEKU

**METODY PRACY Z UCZNIEM M.IN.
AGRESYWNYM, UZALEŻNIONYM OD GIER
CZY ZAŻYWAJĄCYM ŚRODKI ODURZAJĄCE**

Autorki: Magdalena Goetz, Anna Katarzyna Kiełczewska, Małgorzata Łoskot, Jolanta Rucka,
Małgorzata Stachowiak

Nadzór merytoryczny: Agata Klimaszewska

Nadzór wydawniczy: Krzysztof Krzemień

Projekt okładki: Joanna Szczepaniak

Serwis zdjęciowy: fotolia.pl, dreamstime.com

DTP: ~~TO~~GRAM Wojciech Niedzielski

© Copyright by Forum Media Polska Sp. z o.o., Poznań 2018

ISBN 978-83-260-3012-2

Art. nr 331020

Wydawca:

Forum Media Polska Sp. z o.o.
ul. Polska 13, 60-595 Poznań
bok@forum-media.pl
tel. 61 66 55 800
fax 61 66 55 888

SPIS TREŚCI

Noty autorskie	4
Rozdział 1. Agresja	5
Praca z uczniami agresywnymi stosującymi przemoc fizyczną i psychiczną	5
Jak tworzyć szkolny program przeciwdziałania agresji i przemocy	11
<i>Załącznik 1. Protokół z mediacji</i>	<i>31</i>
<i>Załącznik 2. Arkusz obserwacji ucznia przejawiającego zachowania agresywne.</i>	<i>32</i>
<i>Załącznik 3. Deklaracja dobrowolnej zgody na uczestnictwo w procesie mediacyjnym. . .</i>	<i>33</i>
<i>Załącznik 4. Ankieta dotycząca zjawiska przemocy.</i>	<i>34</i>
Rozdział 2. Narkotyki	35
Rozpoznawanie zachowań narkotykowych	35
<i>Załącznik 1. Efekty działania poszczególnych rodzajów narkotyków, o których na pewno nie powie tobie żaden dealer.</i>	<i>39</i>
<i>Załącznik 2. Dlaczego nie warto sięgać po narkotyki</i>	<i>41</i>
Dopalacze	42
Młodzież na dopalaczach – studium przypadku.	52
<i>Załącznik 1. Materiały informacyjne do diagnozy problemu.</i>	<i>59</i>
<i>Załącznik 2. Materiały pomocnicze do diagnozy problemu</i>	<i>65</i>
<i>Załącznik 3. Scenariusze zajęć z wychowankiem</i>	<i>71</i>
Rozdział 3. Nowe technologie	78
Komputer i Internet – zalety oraz zagrożenia. Projekt szkolny.	78
<i>Załącznik 1. Przykładowe kryteria oceny pracy ucznia.</i>	<i>85</i>
<i>Załącznik 2. Wzór kontraktu</i>	<i>86</i>
<i>Załącznik 3. Harmonogram projektu</i>	<i>87</i>
<i>Załącznik 4. Czy jesteś uzależniony od internetu? Ankieta dla uczniów.</i>	<i>89</i>
Rozdział 4. Autoagresja	90
Samookaleczenia dzieci i młodzieży – jak reagować, żeby nie zaszkodzić?	90

AGRESJA

Praca z uczniami agresywnymi stosującymi przemoc fizyczną i psychiczną

Badania, jakie prowadzono w szkołach podstawowych¹, wykazują, że do najczęściej zauważanych przejawów agresji fizycznej wśród uczniów należą:

- pobicia i bójki,
- przestraszanie,
- odbieranie siłą,
- niszczenie cudzych rzeczy,
- niszczenie sprzętu szkolnego,
- zachęcanie do bicia,
- wymuszenia,
- bicie młodszych kolegów.

Agresja słowna:

- grożenie pobiciem,
- napastliwe wypowiedzi: atak słowny, straszenie, odpędzanie groźby,
- przezywanie, przekleństwa, ordynarne odzywki,
- wyśmiewanie się,
- kłótnie,
- grożenie skarżeniem.

Obok wymienionych wyżej coraz częściej pojawia się także grupowa forma agresji, często zwana przemocą. Badania wykazują, że około 15–16% uczniów między 7 a 16 rokiem życia uczestniczy w takich zajściach; w tym około 9% stanowią ofiary napaści ze strony kolegów szkolnych^{1, 2}.

Niestety, w ostatnich latach daje się zauważyć obniżenie wieku sprawców przemocy zorganizowanej³. Do jej przejawów należą:

¹ Mikołowska-Olejniczak G., *Kto rządzi w polskiej szkole? Czyli o agresji dzieci i młodzieży w sytuacjach szkolnych*.

² J. Danilewicz, *Agresja u dzieci – Szkoła porozumienia*.

³ Rylke H., *Przemoc dzieci wobec dzieci*, „Remedium” nr 1.

- grupowe wymuszenia pieniędzy i przedmiotów,
- wykluczanie z grupy,
- przezywania,
- próby przemocy fizycznej – „fala”
- zapraszanie do przejścia na stronę agresora,
- oszczerstwa,
- intrygi,
- naznaczanie i izolowanie.

Przemoc zorganizowana występuje wtedy, gdy osoba słabsza (ofiara) wystawiana jest przez dłuższy czas na negatywne działanie grupy osób silniejszych (agresorów).

Istnieje prawdopodobieństwo, że w każdej klasie szkolnej znajduje się kilku agresorów i kilka ofiar.

W takich sytuacjach należy zająć się zarówno agresorami, jak i ofiarami, ale w zupełnie inny sposób. Poniżej zaproponowano sposób postępowania z agresorem/grupą agresorów.

W tym miejscu warto przytoczyć fragment książki, z którą autorka niniejszego rozdziału w pełni się zgadza.

Nauczyciele są obecnie przeciążeni. Wymaga się od nich, aby byli psychologami, policjantami, przedstawicielami opieki społecznej, a jednocześnie przekazywali uczniom wiedzę. Oczekujemy, że naprawią społeczeństwo i gospodarkę. Jakby tego było mało, muszą często przeciwdziałać złemu wychowaniu i taktownie radzić sobie z mamusiami i tatusiami, którzy nie wiedzą dokładnie, jaką rolę powinni odgrywać bądź są na tym punkcie przewrażliwieni.

*Kim Zarzour, Gnębiciel ze szkolnego boiska.
Jak radzić sobie z dziecięcą agresją i wychować asertywne dziecko*

Z lektury tej książki wyniosłam jeszcze inne ciekawe i zaskakujące wyniki badań:

- szkoła to idealne miejsce dla przejawów agresji, bo zapewnia lokum, widownię, może nawet stwarza atmosferę sprzyjającą agresji (niesprawiedliwe ocenianie, ciasnota na korytarzach, niewystarczająca ilość sprzętu szkolnego, przeciążeni pracą nauczyciele),
- miejsca pozostające pod nadzorem są dwa razy bardziej popularne jako pola agresji od miejsc na uboczu, których nikt nie pilnuje,
- częstość aktów agresji nie jest związana ani z wielkością placówki, ani z liczbą uczniów w klasie,

- do aktów przemocy częściej dochodzi w szkołach męskich i żeńskich niż w koedukacyjnych,
- sprawcy i ofiary przemocy obniżają swoje wyniki w nauce, a pozostali uczniowie nabywają wiedzę, której nie powinni posiadać – **może to tu tkwi klucz małej skuteczności szkoły w przekazywaniu wiedzy przedmiotowej?**
- specjaliści są zdania, że szkoły powinny ponosić odpowiedzialność za agresję na ich terenie,
- kiedy dziecko zaczyna chodzić do szkoły, złe elementy jego zachowania są już zazwyczaj ugruntowane w czasie pierwszych lat rozwoju.

Mimo to szkoła może mieć wpływ na dzieci: poprzez zwiększoną czujność, konsekwentne stosowanie kar i nagród oraz dbanie o to, by na jej terenie nie dochodziło do gnębienia.

*Kim Zarzour, Gnębiciel ze szkolnego boiska.
Jak radzić sobie z dziecięcą agresją i wychować asertywne dziecko*

CO MOŻE ZROBIĆ SZKOŁA, PODEJMUJĄC PRACĘ Z UCZNIEM AGRESYWNYM NA RZECZ WYELIMINOWANIA AGRESJI

Podjęte działanie	Uzasadnienie
1. Zdemaskować agresora	Większość agresorów nie jest niereformowalnymi brutalami, lecz po prostu dziećmi, które uznają gnębienie za dobrą zabawę, ponieważ uchodzi im to na sucho.
2. Zareagować na zaobserwowaną/zgłoszoną agresję – ZAWSZE – w możliwy w danym momencie sposób	Jeśli zignorujemy ją, będzie to sygnałem dla ucznia – agresora, że może tak robić dalej i będzie próbował powiększyć granice własnej dowolności w zachowaniu, oczywiście kosztem innych.
3. Zapytać agresora o powody zachowania i jego odczucia	Może możliwość głośnego wypowiedzenia powodów swojej agresji uświadomi mu, że to nie powód do agresji , a może interweniujący pomoże mu to uświadomić – efekt interwencji będzie wtedy głębszy niż tylko doraźne zapobieżenie zdarzeniu niepożądanemu. Trzeba jednak zdać sobie sprawę, że wielu naszych uczniów – agresorów naprawdę nie potrafi wyjaśnić przyczyn swoich czynów i zmuszanie ich do tego będzie uczyło kłamstw dla uniknięcia kary.
4. Ustalić datę i termin rozmowy z uczniem (jeśli czujemy, że krótka konwersacja nie przyniesie efektu lub jeśli zachowanie się powtórzyło lub było przesycone takimi emocjami, że uniemożliwiało to rozsądne myślenie)	Lepiej nie rozmawiać od razu, poczekać, aż opadną emocje, bo ich nadmiar może zniweczyć nasze działania wychowawcze i przynieść kolejny konflikt, tym razem na linii nauczyciel–uczeń lub rodzic–nauczyciel. Ale bezwzględnie należy tego terminu dochować! Nie wolno przenościć go na inny.

Podjęte działanie	Uzasadnienie
5. Przeprowadzić spokojną rozmowę, w trakcie której należy zadbać o wrażenie sprawiane na agresorze, który musi uwierzyć, że chcemy mu naprawdę pomóc, a nie moralizować czy karać	Może do tej pory tak właśnie postępowano z jego agresywnymi zachowaniami, bo to bardzo powszechny sposób nawet wśród nauczycieli, ale wcale nie skuteczny. Zdobyć zaufania, którego przejawem jest to, że uczeń zjawiał się na umówione spotkanie, jest już wystarczającym powodem uznania połowy sukcesu wychowawcy – nie zmarnujemy drugiej połowy.
6. Zaproponować pomoc w radzeniu sobie z agresją w następnym jej przyływie – zapytać agresora o pomysł na rozwiązanie tego problemu	Poprzestanie na narzucaniu sposobów rozwiązania problemu przyniesie odwrotny efekt, ponieważ istnieją pewne rodzaje wypowiedzi, które przyczyniają się do braku akceptacji ze strony dzieci i poczucia niezrozumienia ⁴ . Są nimi m.in. ostrzeganie, upominanie, grożenie; przekonywanie, moralizowanie, wygłaszanie kazania, radzenie, dyktowanie rozwiązania lub składanie propozycji.
7. Monitorować zachowanie ucznia radzącego sobie z problemem. Przekazywać informacje zwrotne na temat postępów	Wpłynie to pozytywnie na sukces agresora w walce z własnymi problemami, ale również obniży wpływ czynników sprzyjających agresji, które zawsze występują w przeciętnej klasie szkolnej : naśladowanie modelu przez dzieci (szczególnie jeśli jest to osoba popularna, podziwiana, atrakcyjna; obniżenie kontroli do agresywnych zachowań w grupie).

Zatem reagowanie na najmniejsze przejawy przemocy jest ważne, bo jak podaje H. Rylke⁵:

U agresora, który przez pewien czas działał bezkarnie, utrwali się niewłaściwy sposób zachowania, obniży się poczucie odpowiedzialności za własne działania. Co gorsze – zacznie on czerpać poczucie mocy z poniżania osób i zadawania im bólu. W konsekwencji wejdzie na drogę bezprawia.

A co zrobić z zatwardziałym i już mało lub wcale niereformowalnym – co sprawdzono już powyższymi działaniami – agresorem?

O terapii Freuda nie ma mowy, a i metoda psychodramy J.L. Moreno w szkole nie ma zastosowania. Chyba tylko tworzenie warunków, atmosfery sprzyjającej rozwojowi człowieka i konstruktywnym zmianom w jego zachowaniu, w jego osobowości i bez powiązania z wiedzą i intelektem psychoterapeuty – facylitatora⁶ jest w szkole możliwa. Jest to metoda C. Rogersa polegająca na spełnieniu trzech warunków.

⁴ Gordon T., *Wychowanie bez porażek. Rozwiązywanie konfliktów między rodzicami a dziećmi*, PAX, Warszawa 1991.

⁵ Rylke H., *Przemoc dzieci wobec dzieci*, „Remedium” nr 1.

⁶ *facilitation* (ang.) – ułatwianie

- **Pierwszy:** przebywanie w atmosferze bezwarunkowej akceptacji – polega to na przyjmowaniu (w tym wypadku) agresora takim, jakim jest faktycznie, a nie tylko wtedy, gdy spełni on jakieś oczekiwania.
- **Drugi:** empatia – współodczuwanie stanu emocjonalnego drugiej osoby (agresora).
- **Trzeci:** autentyczność – tę z kolei należy rozumieć jako otwartość, szczerłość, pokazywanie siebie takim, jakim się jest naprawdę⁷.

W szkole i w domu stworzenie takich warunków jest możliwe z racji naturalnych relacji i zadań są do spełnienia (prawo oświatowe).

Dopiero w takich warunkach uczeń może podjąć decyzję o zmianie swojego zachowania. Na tym właśnie zasadza się skuteczność tej metody, bo jeśli postępuje zgodnie z normami nie z własnego wyboru, tylko z przymusu, pod okiem kontrolującego, to gdy wyrwie się spod tej kontroli, wróci do starych nawyków.

Jak być facylitatorem w warunkach szkolnych (bo prawdziwą terapię trzeba zostawić fachowcom – w krytycznym momencie można zaproponować rodzicom/opiekunom taki sposób rozwiązania problemu)?

Widząc, że agresor się ujawnił:

TAK	NIE
<p>Stosuję model empatycznej komunikacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Obserwuję; ■ Wyrażam swoje uczucie na temat zaobserwowanego zdarzenia; ■ Wyrażam własną potrzebę w związku z tym wydarzeniem (autentyczną); ■ Wyrażam prośbę skierowaną do agresora (autentyczną)⁸. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ krzyczę, ■ wyrażam swojej złości z powodu tego, co zrobił, ■ grożę, ■ wysyłam natychmiast do wychowawczynie, ■ szarpnię, oceniam postępek, robię tego przy wszystkich, ■ wytykam poprzednich takich zachowań, ■ prorokuję co do smutnego końca tej sprawy.

W przypadku komunikowania się z dziećmi model ten powinien wyglądać:

TAK
<ul style="list-style-type: none"> ■ Musimy wiedzieć, co chcemy powiedzieć dziecku (najpierw myślimy, potem mówimy), czyli skupiamy swoją uwagę na dzieciach i wydarzeniach, o jakich chcemy porozmawiać; ■ Zanim zaczniemy się komunikować, nawiązujemy kontakt (to znaczy, staramy się, aby one skupiły na nas swoją uwagę); ■ Mówimy, co myślimy i myślimy, co mówimy (bez ironii); ■ Mówimy dzieciom prawdę, nie raniąc ich; ■ Zawsze używamy komunikatu „ja”, a nie „ty”. <p>Pamiętajmy też, że komunikacji nie można wymusić. Dziecko, jak każdy człowiek, ma wybór – musimy go uszanować⁹.</p>

⁷ J. Danilewicz, *Agresja u dzieci – Szkoła porozumienia*.

^{8,9} Lea Regine Koli, *Wychowanie bez przemocy*.

Można także na terenie szkoły podjąć pracę z grupą prześladowców – jeśli w przeciętnej klasie znajduje się kilku agresorów, to grupa może być duża. To zadanie dla pedagoga szkolnego, współpracującego ze szkołą rodzica – psychologa, nauczyciela – mediatora.

Metoda „bez obwiniania”, opracowana przez Barbarę Maines i George’a Robinsona, okazała się bardzo skuteczna. W skrócie polega ona na podjęciu następujących działań¹⁰.

Kolejne kroki	Podjęte działania	Opis
1.	Określić grupę agresorów	Najlepiej, aby byli z tego samego poziomu klas.
2.	Wybrać możliwy dla nich wszystkich termin spotkań	Będzie ich kilka. Pamiętajmy, że uczniowie mają zajęcia pozalekcyjne. Może być też tak, że w formie kary są zawieszeni czasowo we wszelkich zajęciach pozalekcyjnych, a uczestniczenie w zajęciach grupy jest jedyną możliwą formą przywrócenia im przywilejów.
3.	Opracować HARMONOGRAM I PROGRAM spotkań	Musi on opierać się na wypracowanej przez autorów metodzie, wtedy – jak podano w jej omówieniu – na „51 przypadków zastosowania tej metody w szkołach podstawowych, w pięćdziesięciu osiągnięto pozytywne rezultaty, z czego czterdzieści to natychmiastowe sukcesy”.
4.	Powiadomić rodziców uczniów (uzyskać ich zgodę)	Powiadomić także samych uczniów i ich wychowawców.
5.	Przeprowadzić serię spotkań warsztatowych z grupą	Należy: <ul style="list-style-type: none"> ■ Przedstawić zachowanie grupy jako problem. Nikogo nie obwiniać. ■ Uczynić grupę odpowiedzialną za rozwiązanie problemu. Ofiara/ofiary nie biorą udziału w spotkaniach. ■ Informować prześladowców o skutkach ich działań, o odczuciach ofiary. ■ Spotkania są prowadzone w formie dyskusji, w czasie których przedstawia się im problem z punktu widzenia ofiary i prosi o jego rozwiązanie, o znalezienie sposobu, aby pomóc takiej osobie.
6.	Zagwarantować sukces	Kolejne spotkania muszą wzmocnić postanowienia pozytywnych decyzji.

Autor: *Małgorzata Stachowiak*

¹⁰ S. Guerin, E. Hennessy, *Przemoc i prześladowanie w szkole*.